

ISLAMISMUS

Marek Čejka

Co je to islamismus?

- nadužívaný, velmi široký, nejasný a různě interpretovatelný termín
- oblíbený v žurnalistice, včetně seriózních médií, novináři však pojem nezkoumají a nevysvětlují jeho obsah
- v obecném povědomí (i žurnalistice) většinou používán jako synonymum spíše negativního „pronikání islámu do politiky“ nebo přímo „islámského extremismu/terorismu“
- ve skutečnosti jde o pojem daleko komplexnější a jeho definic existuje celá řada.
- zahrnuje velmi široké spektrum od politických operujících s islámem podobně jako křesťanské demokracie, přes radikální hnutí odporu (Hamás, Hizballáh) až po čistě teroristické entity (Al-Káida, ISIS)

Výzkum islamismu

- Islamismus nelze vnímat jako oborově ohraničený fenomén – jeho výzkum má přesah do řady oborů: orientalistiky, politologie, historie, religionistiky či teologie
- Výzkum přichází až v době, kdy se islamismus masověji šíří (70. léta, hlavně pak 1979)
- *„Sedmdesátá léta vynesla islámská hnutí do popředí politické scény od Malajsie po Senegal, od sovětských muslimských republik po předměstí evropských měst obývaných miliony usedlých muslimských přistěhovalců.“ (G. Kepel)*

Francouzská debata islamismu

- Výzkum islamismu se rozvinul hlavně ve Francii skrze tradici tamní orientalistiky
- Snaha postihnout specifické propojení mezi moderně pojatou politikou a islámem
- Termín nemá ve fr. debatě pejorativní zabarvení
- Do určité míry i jistá fascinace pojmem (např. Foucault)

Francouzská debata islamismu

- Jacques Berque (1910–1995),
- Claude Cahen (1909–1991),
- **Maxime Rodinson** (1915–2004),
- Mohammed Arkoun (1928–2010),
- Bruno Ettiene (1937–2009),
- Michel Camau (nar. 1940),
- Farhad Khosrokhavar (nar. 1949),
- **Oliver Roy** (nar. 1949),
- **Gilles Kepel** (nar. 1955),
- Mohamed Tozy (nar. 1956),
- **François Burgat** (nar. 1958),
- Jean-Pierre Filiu (nar. 1961) a řada dalších.

Anglosaská debata islamismu

- Přichází až na přelomu 80. a 90. let
- Pojem se rozměňuje a významově posunuje směrem k radikalismu
- 90. léta nejsou koncem islamismu (Roy), ale naopak vzestupem radikálního islamismu
 - 11. září 2011 další přelom v tomto ohledu
- Větší svoboda slova v USA znamená i větší manipulaci s pojmem
 - tendenční debata - Pamela Geller, Ann Coulter, Walid Shoebat
 - „alternativní pravice“ Stephen Bannon
 - Daniel Pipes, Robert Spencer, Bill Warner

Anglosaská debata islamismu

- Asef Bayat
- Šádí Hamíd
- Peter Mandaville
- John Esposito
- Fred Halliday
- Mary Habeck

- Samuel Huntington

Česká a slovenská debata islamismu

- Minulost – hlavně Alois Musil
- **starší generace orientalistů** – jedná se hlavně o Eduarda Gombára, Luboše Kropáčka, Miloše Mendela, či Karola R. Sorbyho
- **mladší generace orientalistů:** Texty Ondřeje Beránka, Emanuela Beška, Dušana Deáka, Věry Exnerové, Pavla Ťupka, Martina Klapetka, Attily Kovácse, Jitky Malečkové, Miroslava Melčáka, Bronislava Ostřanského, Tomáše Petrů, Gabriela Pirického, Petra Přebindy, Gabriely Özel Volfové, Josefa Ženky a dalších

Česká a slovenská debata islamismu

- **politologové, historici, sociologové** atd. Texty Pavla Barši, Libora Čecha, Karla Černého, Jana Daniela, Ondřeje Ditrycha, Tomáše Janků, Josefa Krause, Miroslava Mareše, Emila Souleimanova, Tomáše Šmída, Jana Šnaidaufa, Daniela Topinky, Jaroslava Weinfurtera
- **Vědecko-populární:** publikace Břetislava Turečka, Zdeňka Müllera, Zory Hesové

Politologický výzkum islamismu

Konceptuální analýza/reflexe – nikoliv analýza dat (kvali./kvanti.)
práce vychází primárně z politologické perspektivy s

- Identifikací ideologického pozadí islamistických uskupení
- Výzkumem organizačního charakteru jednotlivých skupin
- Identifikací vnějších a vnitřních konfliktních linií
 - sekularisté vs. islamisté
 - salafisté vs. islamisté
- snaha o identifikaci ideového, respektive ideologického pozadí konkrétních uskupení
- interpretace jednotlivých historicko-politických událostí, které vývoj islamismu ovlivnily
- organizační charakter jednotlivých uskupení (politická strana vs. politické hnutí) a konfliktní linie, na jejichž základě vznikla

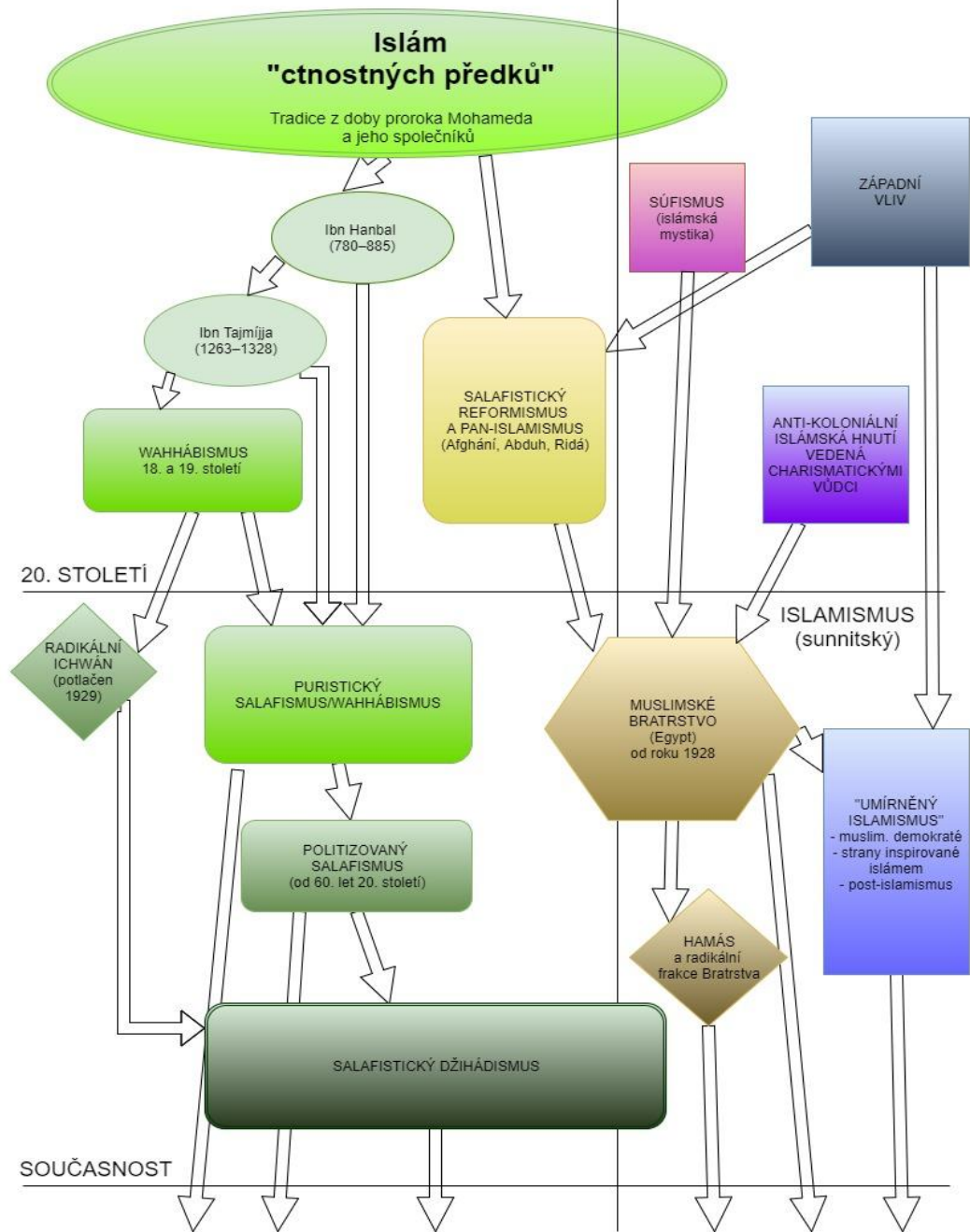
Jedna z možných typologií islamismu

- **Participativní/legální/státotvorný** - např. hnutí *Nahda* v post-Bin Alíovském Tunisku, *AKP* (Turecko), *PJD* (Maroko), *Muslimské bratrstvo* (Egypt)
- **Radikální/Džihádistický** – používání radikální teologie (např. salafistický džihádismus) a násilných metod ke získání politického vlivu a dominance v muslimském světě (např. *Al-Káida*, *Islámský džihád*)
- **Hybridní/kombinované/sui-generis** - kombinují sociální práci, islámskou charitu atd. společně s násilím (*Hamás* v Palestině, *Hizballáh* v Libanonu), mohou také používat radikální rétoriku bez násilí (např. *Hizb ut-Tahrír*)
 - **Nepolitický** - např. některé súfíjské řády, někteří salafisté,
 - např. hnutí *Al-Adl wal Ihsán* (Maroko), *Gülenovo hnutí*, *Tablíghí Džamá'at*

Je to ale ještě islamismus ve smyslu „politického islámu“?
– i nepolitické aktivity mohou mít politický přesah

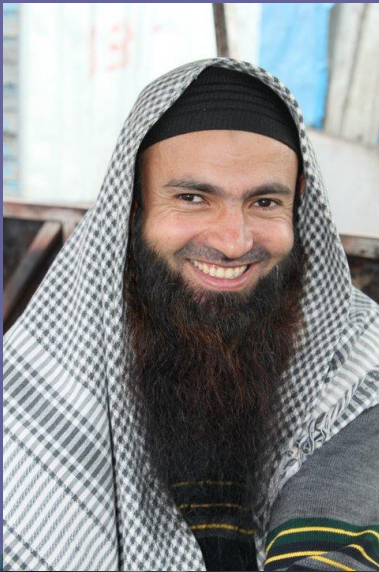
SALAFISMUS (nalevo od osy)

OSTATNÍ VLIVY (napravo od osy)

**PROUDY
ISLÁMSKÉHO REFORMISMU
a POLITICKÉHO ISLÁMU**

Salafisté

SALAFISMUS (SALAFÍJA)

- Široký myšlenkový proud v rámci sunnitského islámu, který odkazuje na „odkaz předků prvních generací islámu“
- Různé verze salafismu se odlišují v rámci muslimského světa:
 - Většina salafistů nemá zájem o politiku (kvietismus). *Muhammad Al-Albání (1914–1999)*, *Abd al-Azíz ibn Baz (1910–1999)* *Muhammad ibn al-Utajmín (1925–2001)*.
 - Menší část se politicky angažuje (Egypt). *Safar al-Hawálí (1950)*, *Salman al-Auda (1956)*
 - Malá část „salafističtí džihádisté“. *Usáma bin Ládín (1957-2011)*.
- Salafismus často nepřesně interpretován jako synonymum wahhábismu. K většímu propojení s wahhábismem došlo až mnohem později při emigraci egyptských salafistů do Saúdské Arábie za Násira (60. léta XX. stol.)
- Egyptská modernistická salafíja: Zrodila se hlavně v 19. stol. a snaží se upozornit na „úpadkové - neislámské“ tendence v rámci islámu a návrat k islámským kořenům.
- Významní myslitelé: *Muhammad Abdu (1849–1905)* *Rašíd Ridá (1865–1935)* *Al-Afghání (1838–1897)*

Lokální kořeny salafismu

Sala fism: Local Roots

WAHHÁBISMUS

WAHHÁBISMUS následuje učení *Muhammada Ibn Abd Al-Wahhába* (1703–1792), který žil na území dnešní Saúdské Arábie.

- REFORMISTICKÉ ISLÁMSKÉ HNUTÍ usilující o obrodu islámu v Arábii s cílem navrátit islám k jeho zdrojům tj., k víře a praxi rané islámské obce. Klade důraz na ryzí monoteismus (jeho stoupenci si sami říkali *muwahhidún* – „unitáři“), na Boží transcendenci a na puritánskou přísnost.
- rigorózní až doslovný výklad Koránu a očištění islámu od cizích vlivů a modernizačních snah – vliv učení *Ibn Tajjmíji* (1263–1328), hanbalovská právní škola
- expanzivnost, černobílé vidění světa (Svět islámu vs. Svět války) netolerance, džihád meče
- 1744–1818 první Saúdský stát V r. 1744 uzavřel Al-Wahháb spojení s emírem *Muhammadem Ibn Saúdem* (zemřel 1765), který se pak postavil do čela wahhábistického hnutí. Časté konflikty s okolím.

První Saúdský stát (1744–1818)

WAHHÁBISMUS (pokrač.)

- V šířitském islámu, súfismu, jakýmkoliv (i domnělým) odchylkám od striktního monoteismu vidí herezi, stejně jako odsuzuje jakékoliv uctívání hrobů imámů a proroků islámu (devastace Mohamedova hrobu, 1802 vyplněna Karbalá).
- 1818 Wahhábisté poraženi osmanským sultánem a načas jsou rozprášeni
- V průběhu 19. století dochází k postupné regeneraci wahhábisticko-saúdského spojení
- Na počátku 20. století však (s podporou Britů) znovu ovládnou Arabský poloostrov
- V pozdější Saúdské Arábii (která vznikla 1932) se wahhábismus stal státním náboženstvím.

ICHWÁN („Bratrstvo“)

- Šlo o nejradikálnější odnož wahhábovské reformace, která byla činná v Arábii především počátkem 20. století.
- Puritánské wahhábistické hnutí odmítající náboženské reformy, sekularizaci státu a zavádění technického pokroku.
- Významnými vůdci hnutí byli **Ibn Humajd**, **ad-Dawiš** a **Ibn Hithlajn**. Jejich stoupenci bojovali od r.1924 proti vládě Ibn Saúda (pozdějšího saúdského krále), neboť podle *ichwánu* islám uznává pouze volené vůdce a nikoli dynastie. V letech 1929-30 bylo hnutí potlačeno.
- V 70.letech došlo v Saudské Arábii ke krátkodobé obnově tohoto hnutí, jehož stoupenci (mnohdy potomci vůdců hnutí původního) obsadili 20.listopadu 1979 Velkou mešitu v Mekce při krvavém pokusu o svržení monarchie.

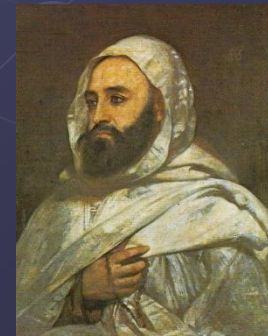
Nezaměňovat s **Ichwán al-muslimín**
(Muslimské bratrstvo v Egyptě).

Ikhwan Army - Arabia

ANTI-KOLONIÁLNÍ HNUTÍ 19. STOLETÍ VEDENÁ CHARISMATICKÝMI NÁBOŽENSKÝMI VŮDCI

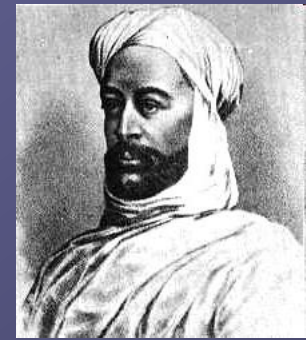

POLITIZACE SÚFISMU

- Islámská mystická hnutí
 - původně výrazně apolitická
- mystické praktiky – taríky (řády), zikry (obřady), dervišové, tanec, hudba, extatické stavy...
- Wahábisté a řada salafistů odmítá súfismus jako neislámský či heretický
- Řada islamistů a islámských reformistů má ve skutečnosti vazby na súfismus (Hasan Al-Banná, imám Šamil, Sanússíové,...)

Hnutí MAHDÍJA – Súdán

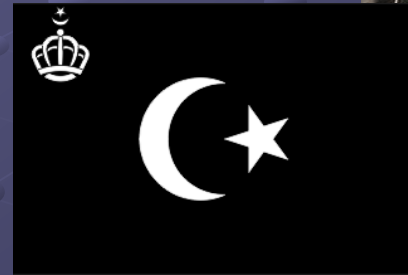

- *Muhamad Ahmad Ibn Abdulláh* (1844-85)
- núbíjský duchovní, který stojí v čele reformního hnutí, se prohlásil za Al-Mahdího („Mesiáše“)
- s pomocí stoupenců vybuduje vojsko
- 1883 – poráží Egypt, 1885 – během „povstání dervišů“ dobude britský Chartúm
- V Súdánu vybuduje teokratický stát
- 1885 – Mahdí umírá na tyfus
- 1898 – Britové porazí mahdistický stát v bitvě u Omdurmanu
- mahdistické reformní hnutí zůstane v Súdánu vlivné i ve 20. století

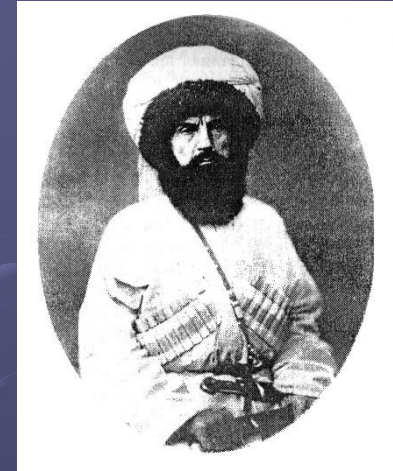
Hnutí **SANÚSSÍJA** – Libye, Čad

- reformní náboženské hnutí zal. 1837 **Muhammadem Alím as-Sanússím** zvaným „**Velký Sanússí**“ (1787-1859)
- Vliv súfismu i salafismu
- Boj proti francouzské a italské (od 1911) expanzi
- 1951 – vnuk Alího se stane králem Libye jako **Idrís I.** (1889–1983)
- Svržen 1969 Kaddáfím

Hnutí imáma ŠAMILA (1797-1871)

- proti ruské expanzi na Kavkaz a do Čečenska která začala v r. 1804
- vzdělaný súfista
- 1817–1864 krvavá Kavkazská válka
- 3. imám Kavkazského imamátu (1828-59)
- sjednotí kmeny a úspěšně bojuje proti Rusům až do svého zatčení v r. 1859
- po zatčení se setká s carem
- pod policejním dozorem
- umírá v Medíně

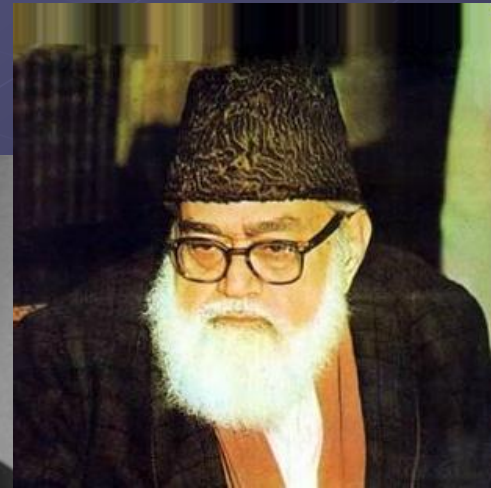

DEOBANDISMUS

- Vliv v dnešní Indii, Pákistánu a Afghánistánu
- Vznik 1866 v Deobandu – madrasa *Dár ul-Ulúm Deoband* nedaleko Dillí
- Ochrana islámu, kritika Západu, hlavně Britů
- Inspirace učením indického **šejcha Wáljulláha** (1703–1762)
- Podobné rysy s wahhábismem

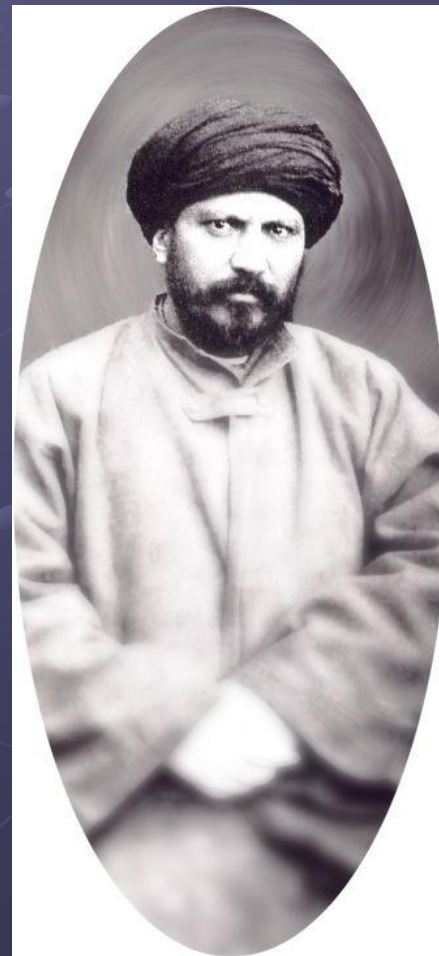

OSOBNOSTI ISLAMISMU

Džamá al-Dín Al-Afghání (1838–1897)

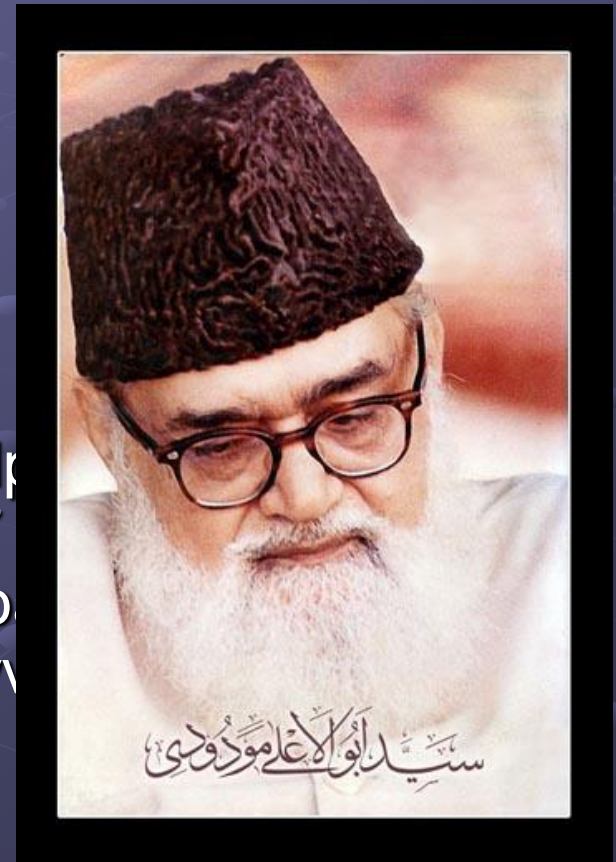
- „otec“ moderního (pan)islamismu
- hlavní problém muslimů své doby považoval jejich nejednotu (kmenovou, etnickou, jazykovou) a skutečnost, že jsou ovládáni Západem.
- vyzýval k návratu k původním principům a hodnotám islámu.
- to však neznamenovalo odmítnutí všech západních vlivů – např. vyspělých technologií. Byl také stoupencem myšlenek spravedlivé vlády, ústavnosti a zákonnosti.
- žil dlouho v Evropě, Rusku a Turecku
- jeho ideje ovlivnily vznik Muslimského bratrstva

Abú Alá Al-Maudúdí

(1903–1979)

- Pákistánský teolog, filosof, politik
- Idea islámského státu
- „theo-demokracie“
- zakladatel strany *Džamát e-Islámí (Jamaat-e-Islami)*
- prosazovala islámské hodnoty a odpovírala na vlivům. Po rozdělení Indie v r. 1947 působila hlavně v Pákistánu. Později se rozpadla na různé frakce, které působily v ostatních bývalých provinciích britské Indie.

Hassan AL-BANNÁ (1906–1949)

zakladatel a *muršid* (generální vůdce)
Muslimského bratrstva

„Muslimští bratři nejsou náboženské sdružení v západním slova smyslu. Nesoudí, že císařovo patří císaři a co je Boží Bohu. I císař a vše co má, náleží jedině Bohu.“

vs.

„Dávejte tedy, co je císařovo, císaři, a co je boží, Bohu.“ (Matouš 22, 21)

MUSLIMSKÉ BRATRSTVO

Asociace muslimských bratří
Džam'íjat al-ichwán al-muslimín
zal. 1928 v egyptské Ismajlíji

*„Alláh jako poslední cíl,
Prorok jako hlava,
Korán jako ústava,
smrt pro slávu Alláhovu
jako nejžhavější
touha.“*

- Původním posláním **Muslimského bratrstva** byla charita
- Inspirace salafistickým konzervativismem a zároveň reformistickým modernismem
- V Egyptě ovládaném sekulární nacionalistickou monarchií byla velká chudoba, kterou nebyl stát schopen vyřešit
- Alternativu nabídly charitativní aktivity Muslimských bratrů – oslovilo nejen venkovany, ale i formující se městské třídy
- Členy bratrstva byli mj. **Násir, Arafat, Sadat, Bin Ládin, Júsuf al-Karadáwí, Abdulláh Azzám** – široké spektrum
- Popularita MB velmi rostla a brzy se staly konkurencí pro egyptský režim
- Egyptský vládní establishment je závislý na Britech, MB se tak staví i proti Britům
- konspirace vs. represe

Muslimské bratrstvo po 2. světové válce

- V roce 1945 mají půl miliónu členů – expanze do zahraničí, zapojují se také do první arabsko-izraelské války
- Po 2. sv. válce radikalizace – atentát na egyptského premiéra **Mahmúda an-Nukraší Pašu** (prosinec 1948)
- 1949 – **Hassan Al-Banná** zastřelen před svým domem, zřejmě egyptskou tajnou službou.
- 1952 – MB podporují svržení monarchie a pak i prvního prezidenta Nagíba
- 1954 - Násir zakazuje MB, pokus o atentát na Násira
- Pozitivní postoj USA k MB po 2. sv. válce
- Tichá podpora USA – **Saíd Ramadán**

President Dwight D. Eisenhower v Oválné pracovně Bílého domu (1953) při setkání s muslimskými představiteli včetně představitelů tehdy velmi radikálního Muslimského bratrstva.

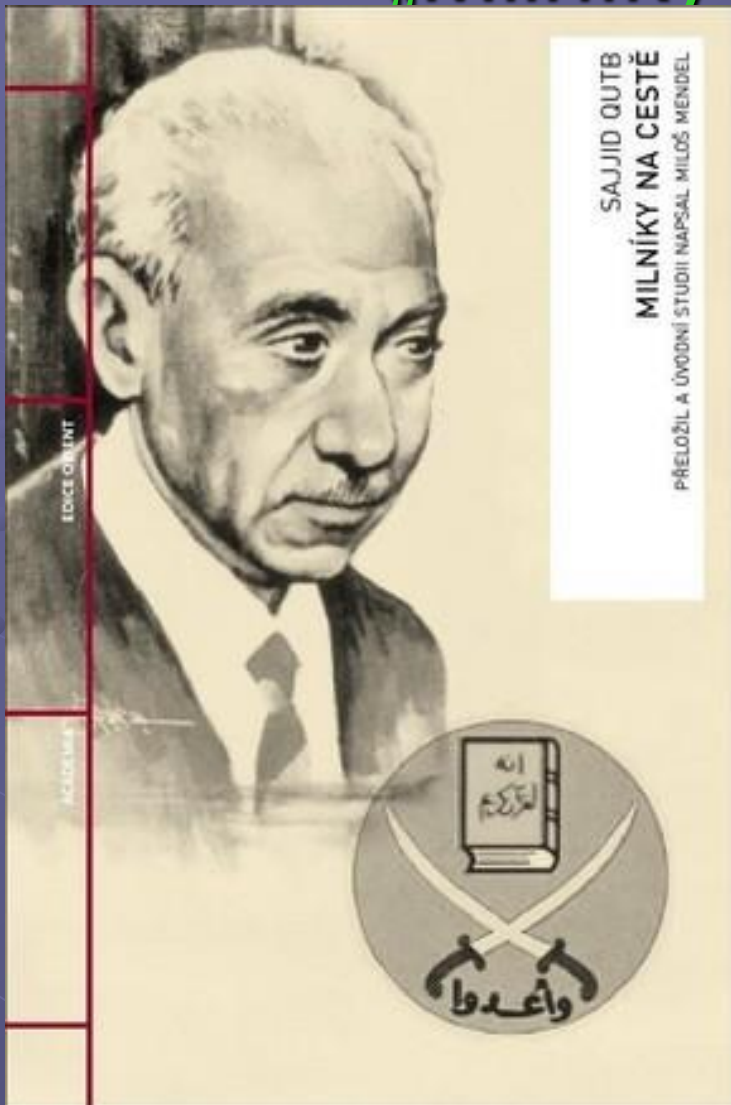
„ministr zahraničí“ Muslimského Bratrstva Saïd Ramadán je druhý zprava.

Další generace ideologů Muslimského bratrstva:

Sajjíd Kutb (1906–1966)

„Milníky na cestě“ (1964)

- klíčové dílo radikálního islamismu
- vyzývá ke znovuoobnovení islámského světa na přísně na principech Koránu
- islámský svět se ocitl v moderní době ve stavu **džáhilíje**
- protikladem je **hákimíja** – Boží vláda
- Ideologie „kutbismus“

- 1965 - další vlna represí 1965 (poprava Sajjída Kutba)
- Druhý muršid Bratrstva (1954–1973) **Hasan al-Hudajbí** Kutbovu linii kritizuje
- řada Muslimských bratrů prchá do Saúdské Arábie – ovlivnění wahhábismem, prolnutí myšlenek
- smrt Násira 1970 znamená vítězství saúdského Fajsala v „Arabské studené válce“ – návrat řady Muslimských Bratrů do Egypta
- Za prezidenta Sádáta je MB sice stále oficiálně zakázáno, ale akceptováno – Sádát chce využít MB proti levici
- umírňují se, odštěpují se však radikální frakce – mj. **Islámský džihád, Gama' a Islámíja, Takfír wal Hidžra** a další
- Po atentátu na Sádáta pokračuje Mubáarak v politice svého předchůdce uvolňování vůči MB

Júsuf al-Karadáwí (1926)

- významná osobnost současného MB
- odmítl však jeho vedení
- vliv za pomoci médií, hlavně Al-Džazíry
- Progresivní i velmi kontroverzní názory

- Bratrstvo je pololegální a zapojuje se do egyptské politiky na nezávislých kandidátkách a kandidátkách jiných stran (2005 – mají v parlamentu 20%)
- V době **Arabského jara** (po 2011) tak má na rozdíl od ostatních politických sil dobře připravený politický aparát
- 2011/2012 – získává většinu v parlamentu,
- člen MB **Mohamed Mursí** se stane egyptským prezidentem, politické kontroverze, obviňování MB z usurpace moci a pokusy o novou autokracii
- převrat, sesazení Mursího a perzekuce ze strany vojenské junty (gen. Sísí)

Íránská islámská revoluce

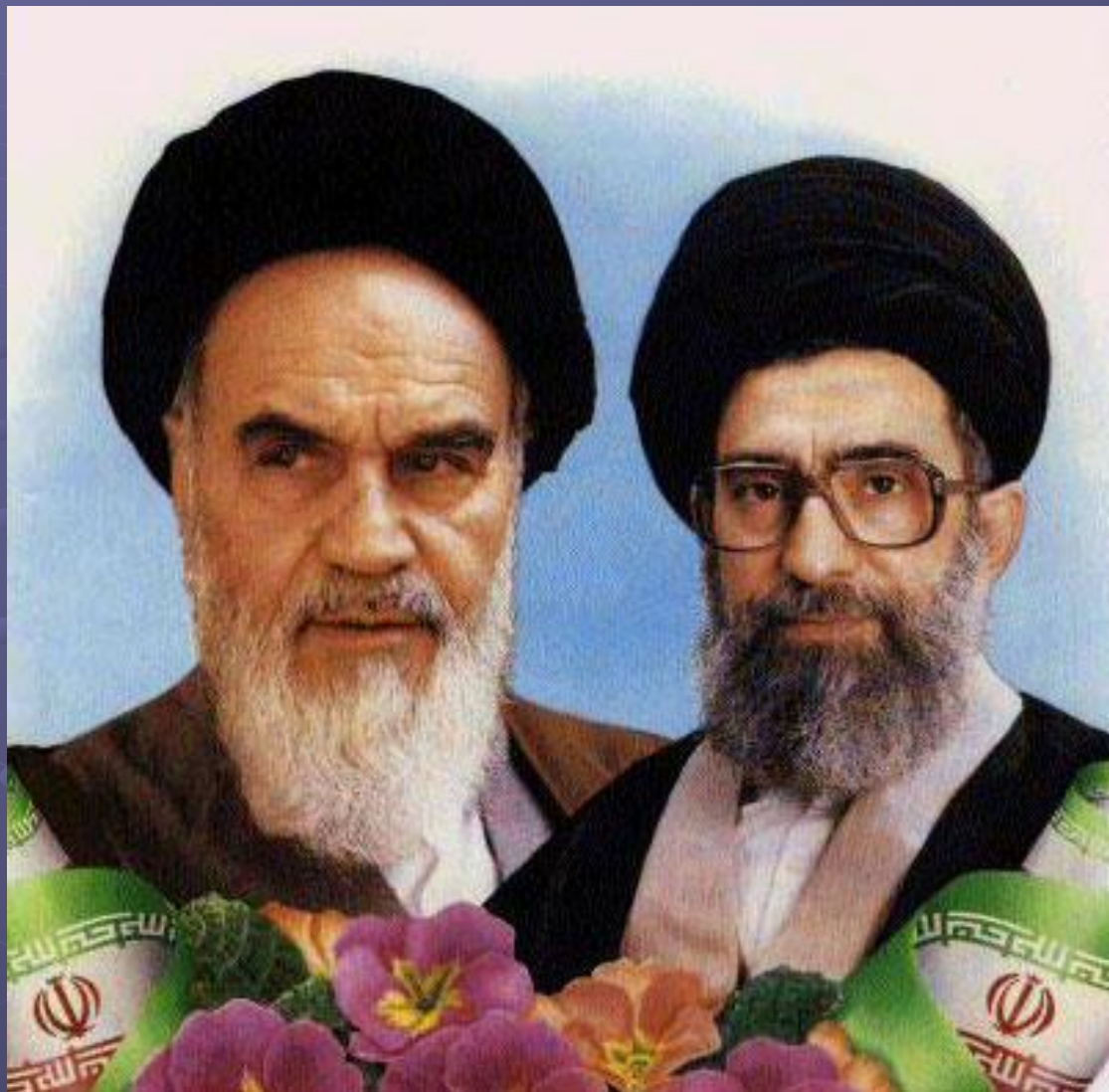
1979

ISLÁMSKÁ REVOLUCE

- Konec 70. let. pravidelné protesty proti Šáhovu režimu, nebezpečí občanské války
- demonstrace neměly jen náboj islamistický, ale také marxistický, liberální ...
- Šáh obvykle nechal demonstrace brutálně potlačit
- v roce 1963 při protestech v šíitském svatém městě Qom nechal střílet do demonstrantů - demonstrace se pravidelně opakovaly, nárůst obětí demoralizoval i armádu
- únor 1979 – největší demonstrace v dějinách lidstva (5. mil. demonstrujících zapsáno do Guinnessovy knihy rekordů)
- ajatolláh Chomejní se vrací do Iránu z Francie

Ajatolláhové Chomejní a Chameneí

Projekt islámského státu

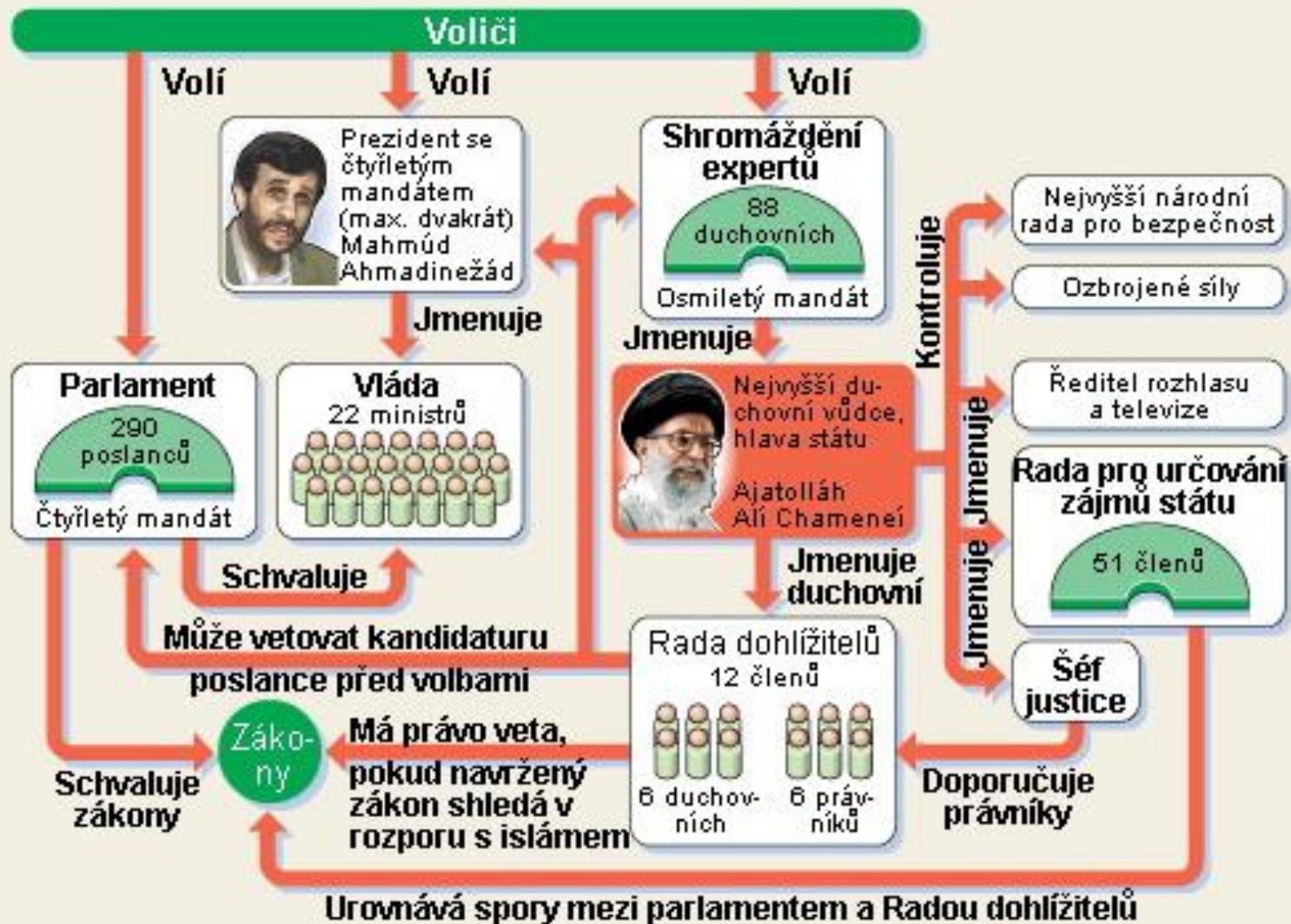
- Ší'itské i sunnitské koncepce jsou značně podobné (Maudúdí, Chomejní)
- Chomejní Iránskou islámskou republiku, což nechal schválit v referendu a následně vešla v platnost ústava, která je směsí islámské ideologie a tradiční západní státovědy
- Ideálem je „Moc duchovenstva“ (Veláját e-Faqíh)

„Islámský stát není despotický, ani absolutistický. Je konstituční. Samozřejmě nikoliv v západním smyslu. Je konstituční v tom smyslu, že vládcí jsou ve své moci a správě vázáni řadou podmínek určených Koránem a sunnou...Islámská vláda je vládou Božího zákona.“

Chomejní (text: Hókumat e-Islámí)

- Západ i Sovětský blok začnou podporovat Saddáma Husajna – útok na Írán a íránsko-irácká válka
- praxe nového íránského režimu se nakonec s ideálem rozchází – začnou tvrdé represe oponentů režimu

Íránský politický systém

Export islámské revoluce po r. 1979

Hizballáh (1982)

Děkuji za pozornost!

Pro další informace sledujte:

<http://blizky-vychod.blogspot.com>

Publikace:

- *Judaismus a politika v Izraeli* (2002, 2009)
- *Izrael a Palestina* (2005)
- *Encyklopedie blízkovýchodního terorismu* (2005)
- *Rabíni naší doby* (2010, spoluaut.)
- *Dějiny moderního Izraele* (2011)
- *Lidé svatých zemí* (2012)
- *Rabbis of our Time* (2015, Routledge)
- *Korán, meč a volební urna* (2020)

